

27 oktober 2024

Karin van den Broeke

Serie: God in bits & bytes

Thema: Is AI echt genoeg?

De kerkgemeenschap in waarheidsvinding door echte ontmoeting. Kerk als vindplaats voor waarheid en waarachtigheid.

Openingstekst: Jack Esselink, AI-theoloog

Met de huidige vorm van AI converseren we vooral via een website of onze mobiel. Maar stel, dat we in de toekomst te maken krijgen met een AI die een menselijke en lichamelijke vorm heeft aangenomen en al bij veel organisaties allerhande klussen uitvoert. Zou het mogelijk zijn dat we dan AI-ouderlingen in de kerkenraad hebben zitten? Een AI-ouderling die bijvoorbeeld de notulen van de vergaderingen uitwerkt en verspreidt? Wellicht een AI-ouderling als coach, die je om advies kan vragen? Of misschien wel een AI die 24/7 pastorale zorg kan verlenen (een AI hoeft immers nooit te slapen)?

Lezing: Exodus 33, 18-23 (NBV 21)

‘Laat mij toch uw majesteit zien,’ zei Mozes. Hij antwoordde: ‘Ik zal in mijn volle luister voor je langs gaan en in jouw bijzijn de naam HEER uitroepen: Ik schenk genade aan wie Ik genade wil schenken, en Ik ben barmhartig voor wie Ik barmhartig wil zijn. Maar,’ zei Hij, ‘mijn gezicht zul je niet kunnen zien, want geen mens kan Mij zien en in leven blijven.’ Toen sprak de HEER: ‘Er is een plaats op de rots waar je dicht bij Mij kunt komen staan. Als dan mijn majesteit voor je langs gaat, zal Ik je in een kloof laten schuilen en mijn hand beschermend voor je houden tot Ik voorbij ben. Als Ik mijn hand weghaal, zul je Mij van achteren zien; mijn gezicht mag niemand zien.’

Overweging

Het is alweer zo’n twintig jaar geleden. Wij woonden in Leiden en we hadden een klein vakantie-huisje in Zeeuws-Vlaanderen waar we in veel vakanties genoten van ‘het eenvoudige leven’. Onze kinderen namen af en toe een vriendinnetje of vriendje mee op vakantie. En die keer ging Abel mee. We passeerden de tolhekjes voor de Westerscheldetunnel. Van tevoren hadden we het er nog over gehad, hoe lang die tunnel wel niet is: 6,6 kilometer. Abel had er echt naar uitgekeken. Wie de tunnel wel eens gereden heeft, weet dat het ná de tolhekjes op Zuid-Beveland echt nog even rijden is voordat je de tunnel daadwerkelijk ingaat. Voor ons was dat zo bekend, dat we er geen woorden aan vuil gemaakt hadden. Maar Abel zei na even rijden: ‘Maar dit is toch helemaal geen tunnel?’ Een beetje plagerig reageerde ik: ‘Jawel, hoor, maar dit hebben ze zó mooi gemaakt dat het nét lijkt alsof je nog gewoon buiten rijdt.’ Even keek Abel verwaasd nóg een keer naar buiten. Daarna kreeg ik natuurlijk op mijn kop van de zevenjarige.

Glimlachend moet ik nog wel eens aan dat moment terugdenken. Maar tegelijkertijd realiseer ik me dan dat toen onderliggend de gedachte toch wel was dat wij altijd kunnen zien wat echt is en wat ‘gemaakt’ is. Dat je de verwarring tussen echt en ‘gemaakt’ eigenlijk altijd maar ‘even’ kunt hebben. Een gedachte die inmiddels veel van zijn vanzelsprekendheid heeft verloren.

Inmiddels bevinden we ons in een nieuw tijdperk.

- Scholen en universiteiten hebben hun wegen moeten vinden om AI niet zomaar af te schrijven, maar zinvol te benutten. En om leerlingen en studenten op een wijze te bevragen waardoor opgedane kennis, opgebouwde vaardigheden en het vermogen om zelf te analyseren en te denken getoetst kunnen worden. Het onderscheid tussen ‘echt’ en ‘gemaakt’ blijkt gradueel. Immers, alles wat ‘gemaakt’ is, speelt vanaf dat moment ook een rol in de werkelijkheid.

- Bij diverse organisaties worden AI-cursussen gegeven: veel werk kan sneller gedaan worden met AI. Rapporten kunnen in no time worden samengevat. Het is aan jou om na te gaan of daar geen fouten in zitten. De gegevens die je in een chatbot stopt zijn vervolgens ook bekend bij de eigenaar van de chatbot, dus pas op met wat je juist graag of echt niet openbaar bekend wilt maken.
- Het energieverbruik van ChatGPT ligt zo'n tien keer hoger dan dat van zoekmachine Google. En Google stond tot voor kort al bekend als bedreiging voor het klimaat.
- Het eigenaarschap van AI is een aanzienlijk punt van discussie. 'Technologie is niet neutraal', toonde Owe Boersma vorige week reeds. Dat erkennend, is helder dat het eigenaarschap van AI ertoe doet. Waar internet ooit begon met de mooie idealen als 'open access', en 'democratisering van data', zien we inmiddels hoe commerciële belangen en algoritmen ertoe doen. De kritische houding die nodig is bij het gebruik van zoekmachines zal voor AI in verhevigde mate nodig zijn.

Het bestaan van AI is een gegeven in onze samenleving. En dus spreken we hier, in de Ekklesia, ook over *God* in Bits en Bytes. Het veld om na te denken over de verhouding God en AI is breed, de vragen zijn complex. Alleen al in deze serie zien we hoeveel verschillende aspecten er bovenkomen.

Voor vandaag: hoe verhouden God en AI zich tot elkaar vanuit het perspectief van een gelovig mens, van een kerkganger? En dan zie ik verschillende lijnen voor me.

Enerzijds: wat valt er te verwachten? Van AI, van God? Waar raken ze elkaar en waar zijn ze te onderscheiden?

Anderzijds: wat kun (of moet) je als kerk omarmen, en waar dien je ook kritische vragen bij te stellen?

En ik merk hoe die lijnen elkaar voortdurend raken. Dat wat je kunt, of misschien zelfs moet omarmen, dat waar je kritisch op dient te zijn heeft alles met verwachtingen te maken.

Wat valt er te verwachten?

Bij mij komen er allereerst verschillende herinneringen boven.

De jongen in mijn Zeeuwse gemeente die, zo'n jaar of acht geleden, als middelbare scholier het podium kreeg om een column uit te spreken in een kerkdienst. Van die hele dienst weet ik niets meer. Niet meer welke vraag we hem stelden. Niet meer wat we verder deden. Wél dat hij het beeld schetste van een oudere die apparaten in huis sloopte om maar een aanleiding te hebben om iemand op bezoek te krijgen, en die uiteindelijk een robocat van zijn kinderen kreeg, waar hij heel gelukkig mee was. Nog vóórdat we beelden op TV zagen van kinderziekenhuizen met vriendelijke robots, schetste hij het. En hij deed het met een ondertoon van: 'Is het niet een beetje te gek dat we zo weinig 'gewoon, als mens' tijd doorbrengen met elkaar?

Mijn eigen dochter die als heel klein meisje van ons een computerspel kreeg. Kees en ik keken en luisterden er met bewondering naar. 'Perfekte toon. En dat geduld!' 'Nee, dat is niet de goede kleur. Probeer het nog eens!' Elisabet genoot ervan, leerde ervan, maar raakte op een gegeven moment ook zeer obstinaat en vond het grappig dat het ding nóóit protesteerde als jij maar foute antwoorden bleef geven. 'Nee, dat is niet de goede kleur. Probeer het nog eens!'

De medewerker van het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap die vorig jaar, tijdens een wereldwijde Assemblee van Bijbelgenootschappen, een presentatie hield over AI. Hij presenteerde prachtig enkele toepassingen. Hij bracht bijvoorbeeld middels een filmpje zichzelf in beeld, waarbij alle aanwezigen hem konden spreken in verschillende talen. Hij gáf de presentatie. De ondertiteling was in het Engels. Hém hoorden en zagen we spreken in diverse talen. Toen het Chinees aan de beurt was, lasen we dat hij in het Chinees zei dat hij nu níet meer zelf kon controleren of hij eigenlijk wel zei wat hij wíldte zeggen.....Na afloop kwamen er mensen naar hem toe die hun bewondering uitten voor zijn veeltaligheid, of die meenden dat ze nu in één van de talen verder met hem konden converseren.

En tenslotte, opnieuw mijn dochter, die vertelde dat zijn collega onlangs zijn liefdesverdriet aan ChatGPT had toevertrouwd. En best een adequate reactie ontving van ChatGPT. Maar die misschien toch ook wel blij was dat hij dát daarna weer kon delen in real life.

Wat valt er te verwachten?

Veel goeds, er kán heel veel. En het is allemaal zeer efficiënt. Het is misschien de vraag hoeveel wij precies willen offeren op het altaar van de afgod 'efficiency'. En het is zeker de vraag of het týpe zaken dat we verwachten, wel te vergelijken is met elkaar.

Laten we ons voor vandaag concentreren op juist dat, wat we ook van Gód verwachten.

Wéten we dat precies? Kúnnen we dat precies omschrijven? Mijn beperkte kennis van AI zegt me: als we het precies kunnen omschrijven, kunnen we er AI ook precies mee voeden. Bijvoorbeeld:

'Existentieel aangesproken worden op het visioen van recht en vrede dat ons hoop en richting geeft, toegepast op ons leven in de huidige politieke en maatschappelijke context.' En mijn kritische reflectie op geloof zegt me: 'onze relatie met God is net zo goed gekleurd door wat we met elkaar in de loop van de tijd en in de ontwikkeling van diverse tradities, met elkaar opgebouwd hebben'. Wie naar de ontwikkeling van het christelijk geloof kijkt, in verschillende contexten en in verschillende tijden, die ziet hoe ook God vaak als verlengstuk van specifieke wensen en belangen is verkondigd.

De nu bij AI geuite zorg

'Is het eigenaarschap niet vooral in handen van partijen die heel specifieke belangen hebben die niet zomaar samenvallen met The Common Good?'

geldt God evenzeer. We kénnen het beeldverbod, we kénnen de gerichtheid op het Koninkrijk, en tóch zijn we ons bewust dat in de verkondiging altijd ook de stem van de verkondiger meeklinkt. In beide gevallen wordt er van het individu een zekere overgave gevraagd, èn een voortgaande reflectie op dat wat je ontvangt.

Een essentieel verschil schuilt voor mij in de relationele kant die eigen is aan geloven. Een gelovig mens is een existentiële relatie aangegaan, met alle complexiteit die bij die relatie hoort. Maar op de bodem ervan ligt het vertrouwen dat diegene met wie je in relatie staat wil dat het góed komt met jou, met de wereld om je heen, met de schepping. En dat maakt dat ik niet alleen met hoofd en handen, maar ook in hart en nieren verbonden ben met die God die ik kan vragen mijn zachtheid weer te wekken, wiens Woord dat ruimte schep ik vertrouw en vier.

AI: ik voel me eigenlijk veel te veel een leek om er iets zinnigs over te zeggen. En ik merk dat we in kerk en theologie ook zoekende zijn. Mooi dat we als Ekklesia onder ogen komen dat er vragen liggen op dit terrein. Sámen worden we geprikkeld om ons ertoe te verhouden, juist vanuit dat wat we in de loop van ons leven van God hebben leren verstaan.

Het zoeken: bij de Wereldraad merk ik hoe er in 2023 een statement op tafel ligt dat vraagt om een sterkere regulering door overheden en dat waarschuwt voor een nóg sterkere vergroting van kansenongelijkheid in de wereld, terwijl er een jaar later meegewerkt wordt aan een internationale conferentie waarin ook de grote voordelen van AI in het versterken van communicatiemogelijkheden benoemd worden. Het één sluit het ander niet uit. Maar het verschil in toon weerspiegelt voor mij hoe we met elkaar aan het zoeken zijn. Wat ik wél zie, is dat het type overgave dat gevraagd wordt, anders is dan het type overgave dat God van ons vraagt.

We lezen vandaag die prachtige tekst uit Exodus. Over Mozes in gesprek met God.

De context is dat Mozes opnieuw met zijn volk op pad moet. Nét nadat het volk een gouden kalf heeft opgericht. Mozes die God sméékt: 'als U niet met me meegaat, laat me dan niet optrekken van hier'. En Mozes die zo graag Gods majesteit wil zien. 'Ik geef je een plaats op de rots', zegt God. 'Ik gá

met je mee. Alleen mijn gezicht kun je niet zien. Want geen mens kan mijn gezicht zien en in leven blijven.’ In de overgave die we bij Mozes zien, zien we een existentiële relatie. Een ontmoeting, betrokkenheid, die om iets heel anders draait dan ‘efficiency’. Mozes vertrouwt er volledig op dat God het goede met hem en zijn volk voorheeft. ‘Mijn gezicht kun je niet zien’, zegt God. God vraagt daarmee wel om vertrouwen, God laat zichzelf niet volledig zien. Het is echter geen overgave zonder goed zicht op de belangen en bronnen die kleur geven aan de te verwachten output. Het is overgave die de relatie veronderstelt waarin er ruimte is voor de grootsheid en goedheid die niet volledig te kennen, maar wel betrouwbaar is.

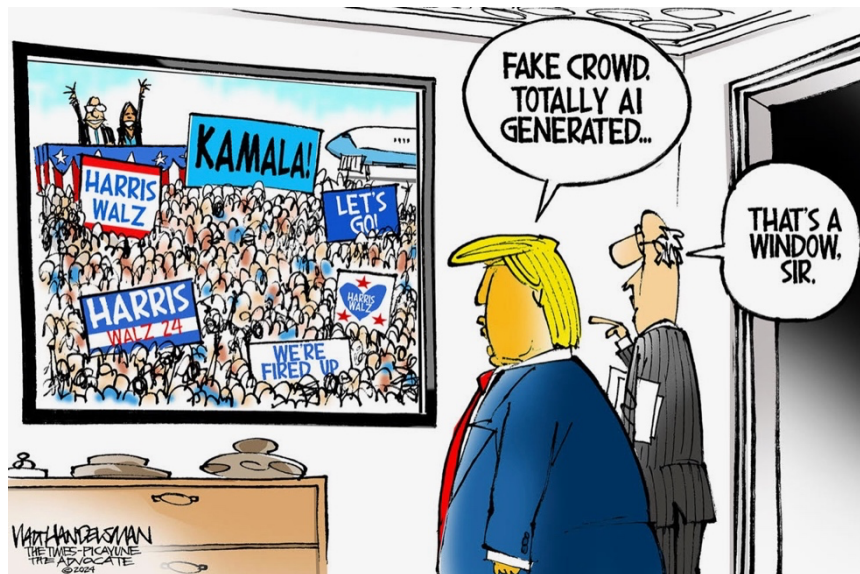
Ooit leerde ik een joodse uitleg bij deze tekst kennen: ‘Wie Gods gezicht ziet, ziet in Gods gezicht het wereldwijde leed weerspiegeld. Wie zou dát kunnen aanzien, en leven?’

Mozes smeekt God om met hem mee te trekken. Dat is wat anders dan een prompt invoeren in een Chatbot. Mozes vertrouwt ten diepste op de goedheid van God. Niet op het ‘hoe’ daarvan, wel op het ‘dat’.

Wellicht lukt het ons om AI zo te voeden dat AI uiteindelijk bijdraagt aan een wereld van vrede en recht. Voorlopig staan we in elk geval in de relatie met God en met elkaar. Elkaar hebben we nodig om dilemma’s onder ogen te komen, ze samen te erkennen en bevragen, te duiden. De zevenjarige Abel wist in een ogenblik: ik wórd genept, maar dit is gewoon gezellig.

Die complexe vorm van ‘vertrouwen’, van weten waar het waarlijk en waarachtig om gaat, dat is wat we in de kerk gedurig met elkaar oefenen. Moge het ons nog lang gegeven zijn.

Slottekst

‘Fake AI news!’

Dat is geen scherm, Donald. Het is een raam.